

ἐν ὄνοματι τοῦ ἀλανθάστου ἀπαιτοῦσα τὴν δεσποτείαν.

*Ε πεται συνέχεια.

I. B.

Θεοδώρου Δε Κελδραῆχ ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Συνέχεια ἰδί σελ. 674.

Εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπως ἐν γένει καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὀλίγα φυτὰ εἰσῆχθησαν ἔξωθεν. Ἐάν ἐξαίρεσωμεν τὸ *γεώμηλον*, ὅπερ γεωργεῖται σποράδην καὶ ἀμειλῶς, ἄλλα τινὰ *κηπαῖα λάχανα*, τὴν *ἀμερικανικὴν ἀγάβην*, ἢ ἀλόνη, τὴν κυκλοῦσαν καὶ περιφράσσουσάν τοὺς κήπους διὰ τῶν μεγάλων αὐτῆς φύλλων, καὶ *Σχῆνον τὸν μαλακόν*, ἥτοι τὴν κοινὴν πιπεριάν, τὸ σύνθηες παρόδιον τῶν Ἀθηνῶν δένδρον, δὲν θέλομεν εὖρει ἄλλα φυτὰ ἐγκλιματισθέντα ἐνταῦθα. Τὰ ὀλίγα δὲ ταῦτα, ἅτινα ἀνεφέραμεν, εὐάριθμα ὄντα, δὲν ἔδωσαν οὔτε διδουσι ποσῶς ἴδιον χαρακτηριστικὸν εἰς τὸ ὅλον τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ φυτείας, οὔτε ἔσχον ἐπίδρασίν τινα ἐπὶ τοῦ κλίματος αὐτῆς. Ἐκ τούτων τῶν σκέψεων ὁ συγγραφεὺς ὀρυόμενος, συγκρίνει τὰ ἐπισημότερα καὶ πολυπληθέστερα ἐκ τῶν τὰ νῦν φυτῶν μετὰ τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα βλαστανότων, εὐρίσκει δὲ πλήρη ταυτότητα. «Τὰ σπουδαιότερα τῶν γεωργουμένων ἐν τῇ ἀρχαιότητι φυτῶν, τὰ σιτηρά, ἡ ἐλαία καὶ ἡ ἀμπελος, καὶ σήμερον ἔτι εἰσὶ τὰ λόγου ἄξια καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς χώρας. Ὁ χρόνος καθ' ὃν εἰσῆχθησαν ἀπόλλυται εἰς τὸ σκότος τῶν μυθικῶν αἰώνων, ἅτε ἀνεφερόμενος ὑπὸ τῶν μύθων. Ἡ Δήμητρα αὐτὴ ἐδίδαξεν ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ ἀγρῷ τὴν γεωργίαν τῶν σιτηρῶν, ἡ δὲ Παλλὰς Ἀθηνᾶ ἐδώρησε τοῖς Ἀθηναίοις τὴν ἐλαίαν.» Ἐπειδὴ δὲ τὰ φυτὰ ταῦτα καὶ τότε ἐβλάστανον ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων, ἐφ' ὧν καὶ σήμερον, «καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἐξαναγκάζει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ἀλλοίωσίν τινα τοῦ κλίματος τῆς Ἀττικῆς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὅπως π.χ. δοξάζει ὁ καθηγητὴς Φράας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «*Al dià τοῦ χρόνου προσγινόμεναι μεταβολαὶ τοῦ κλίματος καὶ τῶν φυτῶν*», (Klima und Pflanzenwelt in der Zeit), διὰ τοῦτο καὶ ἡ κατ' ἀριθμὸν ἀναλογία τῶν ἡμερῶν φυτῶν πρὸς τὰ ἄγρια φαίνεται μὴ ὑποστάσασθαι ἐν τῷ διαστήματι ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων μεταβολὴν τινα οὐσιώδη καὶ κατάδηλον οὔτε ὡς πρὸς τὰ εἶδη οὔτε ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν φυτῶν ἐν γένει.»

Περὶ τῶν φυτοκοιμουμένων φυτῶν τῆς Ἀττικῆς.

ΣΙΤΗΡΑ

Ἐκ τούτων γεωργοῦνται κυρίως μόνον ὁ σῖτος καὶ ἡ κριθή.

Ἐκ τοῦ σίτου σπείρεται μόνον τὸ χειμερινὸν εἶδος *Σίτου τοῦ κοινοῦ* κατὰ πολλὰς ποικιλίας.

Χώρα σιτοφόρος ἐν Ἀττικῇ προπασῶν εἶνε τὸ καρποφόρον πεδῖον τῆς Μεσογαίας, κείμενον μετὰξὺ Ἰμμητοῦ καὶ τῶν ὀρέων τῆς Λαυρεωτικῆς, κατὰ δεῦτερον λόγον τὸ Ἐλευσίνιον, ὀλιγότερον δὲ τὸ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκ τούτου δὲ ἰδίως ὅλη ἢ κατὰ μῆκος τοῦ Ἰμμητοῦ ἔκτασις δυτικῶς μέχρι Φαλήρου καὶ μεσημβρινῶς μέχρι Βάρης. Ἐπισημότεραι ἐν Ἀττικῇ γεωργοῦμεναι ποικιλίαι αὐτοῦ εἰσὶν αἱ ἐξῆς τέσσαρες: 1) Ὁ σῖτος ὁ καλούμενος κοινῶς *μαυραργγάνι*, ἔχων στάχυν πολυκόκκον, λευκὸν μετ' ἀθέρων μελανῶν, ἐπιμήκων. 2) Ἡ *βουσαλά*, σῖτος βρωσσικός, πολυκόκκος, ἔχων στάχυν ἀνοικτοῦ καφὲ χρώματος. Τὰ δύο ταῦτα εἶδη εἰσὶ τὰ μᾶλλον τιμώμενα. 3) Ὁ *κρεμενὲς* ἔχει στάχυν λευκούς, ἥττον πολυκόκκους καὶ μικρὸν βραχυτέρους ἀθέραι, καὶ 4) ὁ *σκυλοπετρίτης*, ὅστις μόλις γεωργεῖται ὡς ἴδιον εἶδος, μᾶλλον δὲ μεμιγμένος μετὰ τῶν εἰδῶν 1 καὶ 3, προσεμφέρει πολὺ τοῖς προηγουμένοις, ἔχων μόνον τοὺς στάχυν ἥττον πολυκόκκους καὶ τοὺς ἀθέραι ἀφεστῶτας ἀλλήλων. Οἱ χωρικοὶ θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς ἄγριον εἶδος.

Ἐν τῇ Ἀττικῇ τὰ νῦν παραγόμενοι σῖτος δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς τὰς τῶν κατοίκων χρείας, διὸ καὶ φέρεται πολὺς βρωσσικός ἐκ τῶν λιμένων τῆς Μαύρης θαλάσσης.

Ἡ κριθή γεωργεῖται, ὅπως καὶ ὁ σῖτος, πολλή. Σπείρονται δὲ αὐτῆς δύο εἶδη: *Κριθὴ ἡ κοινὴ* καὶ ἡ *ἐξάστοιχος*. Ἡ κριθὴ χρησιμεύει ἰδίως ὡς τροφή τῶν ἵππων, εἴτε τὰ σπέρματα αὐτῆς, εἴτε ἡ χλωρὰ πόα πρὸ τῆς ἀνθήσεως.

Τὴν κριθὴν τὴν ὠρισμένην πρὸς τροφήν ἵππων ἐν εἶδει πόας σπείρουσι πυκνήν φέρουσι δὲ τοὺς ἵππους ἐπὶ τῶν ἀγρῶν τοῦ Μαΐου μεσοῦντος καὶ καταλείπουσιν 2-3 ἑβδομάδας ἐπ' αὐτῶν, ἢ θερίζουσι τὴν χλοερὰν γράστιν (γρασίδι), ὅπως ζηράναντες (σανὸ) θρέψωσι τοὺς ἵππους κατ' ἄλλας ὥρας τοῦ ἔτους.

Οἱ σιτώνες ἀροτροῦνται εὐθύς μετὰ τὰς πρώτας καὶ ἐπαρκεῖς φθινοπωρινὰς βροχὰς τὰς μαλακυνούσας τὸ ἐκ τοῦ ἀχμηροῦ θέρους ὡς λίθος σκληρὸν γινόμενον ἔδαφος, ὅπως τὸ ἄροτρον εἰσδύῃ εὐχερῶς. Εὐθύς δὲ σπείρονται εἴτε διὰ κριθῆς εἴτε διὰ σίτου, ἀδιαφόρως, ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ μέσου τοῦ Νοεμβρίου. Ἡ βλάστησις τοῦ σπαρέντος ἀρχεῖται μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἡ δὲ Ἀττικὴ πεδιάς ἐνδύεται τῆδε κακεῖσε τὸ χλοερὸν αὐτῆς ἐαρινὸν ἔνδυμα. Σκοπίμως δὲ δὲν λέγομεν χειμερινὸν καὶ ἐαρινὸν ἔνδυμα, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον ἐαρινόν, καίτοι οἱ μῆνες οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν χειμῶνα, διότι ἐν τῷ Ἀττικῷ πεδίῳ τὸ ἔαρ τῶν φυτῶν ἀρχεῖται κυρίως κατὰ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου, εἴτε μετὰ τὰς πρώτας βροχὰς ὅπως δὲ εἰς τὰς βορείους χώρας διακόπηται τὴν βλάστησιν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ φέρη τὴν παῦσιν αὐτῆς, οὕτως ἐνταῦθα ἡ θερμότης τῶν ἀβροχῶν

μηνῶν τοῦ θέρους (Ἰουλίου, Αὐγούστου μέχρι Σεπτεμβρίου) φέρει τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα.

«Ὁ θερισμὸς ἐν Ἀττικῇ ἄρχεται τοῦ Μαΐου ὡς ἔγγιστα μεσοῦντος, λήγει δὲ τὸ βραδύτατον, κατὰ τοὺς τόπους, περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου. Ἐν γένει δὲ ἡ μὲν κριθὴ πεπαίνεται προῖμώτερον καὶ θερίζεται πρότερον, ὁ δὲ σίτος ὀψιαιτέρον ἢ καὶ συγχρόνως.

«Ὁ Ἀραβόσιτος γεωργεῖται ὀλίγος ἐν Ἀττικῇ παρὰ τὸν Κηφισὸν καὶ ἐν τοῖς κήποις, οὐδαμῶς δὲ πολὺς, ὅπως εἰς ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη (Πελοπόννησον). Ἡ γεωργία τοῦ ἀραβοσίτου δεῖται ὕδατος ῥυτοῦ ἀφθόνου, οὐτινος ἢ Ἀττικῇ δὲν ἀφθονεῖ.

«Ἐπίσης καὶ Βρωμὸς ὁ ἡμερος (κοινῶς βρώμη) γεωργεῖται δοκιμῆς χάριν σποράδην, διότι δὲν εὐχρηστεῖ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα τῆς ἀνατολῆς μέρη, πρὸς τροφὴν τῶν ἵππων.

«Βρίζα ἡ κοινὴ (κοινῶς σίκαλη) ἐπίσης παραμελεῖται ὡς σιτηρὸν, μόνον δὲ ἕνεκα τῶν ὑψηλῶν μακρῶν αὐτῆς καλάμων γεωργεῖται σποράδην.

«Ἄστημος ἐπίσης εἶνε ἐν Ἀττικῇ καὶ ἡ γεωργία τοῦ Κέγγρου (κεχρί).

Η ΕΛΑΙΑ

«Ἄν ἡ ἐλαία εἰς τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον εὐρωπαϊκὰς χώρας εἶνε τὸ ὠφελιμώτατον τῶν καρποφόρων δένδρων, ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν Ἀττικὴν ἔχει ἰδίαν σπουδαιότητα, διότι ἄνευ αὐτῆς τὸ Ἀττικὸν πεδίον ἤθελε παριστᾶ ἔρημον. Ὅταν μετὰ τὸν θερισμὸν κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας τοῦ θέρους ἡ πεδιάς παρίσταται ὡς κεκαυμένη καὶ ἔρημος, οἱ ἐλαιῶνες φαίνονται ὡς ὀάσεις ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτῶν εὐρίσκει ὁ ἀνθρώπος καταφυγὴν κατὰ τοῦ ἡλιακοῦ καύματος, ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτῶν φυτεύει κήπους καὶ ἀμπελώνας· ἐνταῦθα μόνον ὑπάρχει χροιά πρασίνη καὶ ἐνταῦθα μόνον διατηρεῖται ἡ ὄψιμος χλωρίς τοῦ θέρους.

«Οἱ ἐλαιῶνες ἀπαντῶσιν εἰς τὰς κλιτύας τῶν ὀρέων, τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς λόφους, ἐκτεινόμενοι καὶ μέχρι τῶν παραλίων. Μεγαλύτερος ἐλαιῶν τῆς Ἀττικῆς εἶνε ὁ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου, ὅστις ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Φαληρικοῦ καὶ Πειραιικοῦ ἀλιπέδου ἀπλοῦται ἀδιασπᾶστος δι' ὅλης τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισοῦ, ἀνερχόμενος μέχρι τῶν ποδῶν τοῦ Πεντελικοῦ, ἄνωθεν τοῦ Ἀμαρουσίου καὶ τῆς Κηφισίας, (εἰς μῆκος περὶ τὰ 15 χιλιομέτρα). Τὸ πλάτος αὐτοῦ εἶνε διάφορον (τὸ μέγιστον εἶνε 2 χιλιομέτρα). Ἐτεροὶ μικρότεροι ἐλαιῶνες ἀπαντῶσι καθ' ὅλην τὴν χώραν, ἰδίως δὲ παρὰ τὰ χωρὶα καὶ τὰς μονάς.¹

«Κατὰ παλαιάν τινα ἐν ἔτει 1857 γενομένην ἀπαρίθμησιν ὑπὸ τοῦ κ. Φρ. Σμῖθ, ἀρχικηπουροῦ τοῦ ἀνακτορικοῦ κήπου ἐν Ἀθήναις, ὁ ἀριθ-

1. Ἡ παράγραφος αὕτη ἐλήφθη ἐξ ἄλλου κεφαλαίου τοῦ συγγραμματος, σελ. 540.

μὸς τῶν ἐλαιῶν ὅλου τοῦ Ἀττικοῦ πεδίου ἀνήρχετο εἰς 147,357· ἐκ τούτων δὲ μόνον 16,355 ἀνήκον εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῶν Ἀθηνῶν, ποσότης, ἣν δικαίως ὁ κ. Ἰούλιος Σμῖθ, διευθυντῆς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν, εὐρίσκει πολὺ σμικρὰν.¹ Κατὰ τὸ 1873 τοῦλάχιστον ἠριθμῆθησαν 141,898. Ἐν τούτοις αὐξάνεται ἀδιακόπως ἡ γεωργία τῆς ἐλαίας, πολλαὶ δὲ νέαι ἐφυτεύθησαν περὶ τὰς Ἀθήνας κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα, καίτοι ἡ θεραπεία αὐτῶν καὶ ἡ ἀναγκαία ἀφθονος ἄρδευσις κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς φυτείας παρέχουσι πολλὰ πρᾶγματα καὶ δαπάνας.

«Ἐλαιῶν μεγάλα καὶ γηραιὰ δένδρα εὐρίσκονται ἐν Ἀμαρουσίῳ καὶ Κηφισίᾳ· πολλὰ τούτων ἔχουσι, κατὰ τὰς καταμετρήσεις τοῦ κ. Ἰουλίου Σμῖθ, ἐπὶ τῆς κατωτάτης αὐτῶν θάσεως περίμετρον μέτρων 15,55, τὸ δὲ στέλεχος αὐτῶν, εἰς μικρὸν ὕψος ἀπὸ τῆς θάσεως μετρούμενον, 6 καὶ 8 μέτρων.² Καὶ πολλαχοῦ δὲ τῆς Ἀττικῆς ἀπαντῶσι μέγισται ἐλαίαι· οὕτω πρὸ μικροῦ χρόνου ἐμέτρησα ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Μεσογαίας Λάμπρικα δένδρον, οὐτινος ὁ κορμὸς ἀκριβῶς κατὰ τὴν θάσιν εἶχε περίμετρον μέτρ. 12,85, εἰς ὕψος δὲ 50 ἑκατοσῶν ἀπὸ τῆς θάσεως μέτρ. 7, 40. Ἐπεὶ δὲ ἡ αὐξήσις τῆς ἐλαίας εἶνε βραδεῖα, αἱ ἐλαίαι αὗται, ὡς εἰκός, εἶνε ἀρχαιόταται· δυστυχῶς ὅμως εἶνε δυσκολώτατον ἢ καὶ ἀδύνατον σχεδὸν τὸ νὰ ὀρισθῇ ἡ ἡλικία αὐτῶν, οὐδέποτε δὲ ὀρίσθη ἀκριβῶς καὶ κατεδείχθη ἡ διάρκεια παναρχαίου τινος δένδρου. Αἱ γηραιαὶ ἐλαίαι ἔχουσι συνήθως κοῖλον κορμόν, ἐλλεῖπει συνήθως ἀπ' αὐτῶν τὸ ξυλῶδες σῶμα μετὰ τῶν ἐτησίων δακτυλίων, ἄλλοτε δὲ διασχίζονται φυσικῶς εἰς πολλὰ ἄλλα στελέχη. Μετὰ μεγάλης πιθανότητος ὑπολογίζεται, ὅτι αἱ ἐλαίαι τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν τῆς Ἱερουσαλήμ (8 τὸν ἀριθμὸν) εἰσὶν αὗται ἐκεῖναι, αἵτινες ἐπὶ Χριστοῦ ὑπῆρχον αὐτόθι· ὅταν δὲ ὁ Bové³ ἐμέτρησεν αὐτὰς εἶχον 6 μέτρων τοῦλάχιστον περίμετρον· ἀλλ' αἱ ἡμέτεραι εἶνε πολὺ παχύτεραι, ἐὰν δὲ ἐκ τούτου εἰκάσωμεν τὴν ἡλικίαν αὐτῶν, τὰ ζῶντα ταῦτα μνημεῖα εἶνε ἔτι ἀρχαιότερα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χρόνων.

«Τὰ φύλλα καὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐλαίας εἰσὶ διαφορώτατοι· ὑπάρχει πλήθος ποικιλιῶν, ἰδίως ὡς πορρὸν τὸ μέγεθος καὶ τὴν μορφήν τῶν καρπῶν. Αἱ ἐλαίαι τῆς Κρήτης εἰσὶ σμικραὶ, ἀλλὰ τὰ δένδρα πολυκαρπώτατα· περιέχουσι δὲ καὶ πολὺ ἔλαιον. Διάσημοι διὰ τὴν ἐλαιοβρίθειαν αὐτῶν εἰσιν αἱ μετρίου μεγέθους ἐλαίαι τῶν Μεγάρων. Τὰς μεγάλας κατὰ τὸ μέγεθος ἐλαίας μεταχειρίζονται μᾶλλον πρὸς ταριχεῖαν· τὸ μέγεθος αὐ-

1. Jul. Schmidt, «Beiträge zur physikalischen Geographie von Griechenland» ἐν κεφαλαίῳ «Maxima der Vegetation in Attica», σ. 291.

2. Jul. Schmidt, σ. 261.

3. Bové, Relation d'un voyage botanique en Egypte etc. ἐν τῇ Annales des sciences nat. 1831. T. 1.

των εἶνε ἐνίοτε ὅσον δαμασκηνῶν (αἱ κλούμεναι κολυμπάδαις). Αἱ ἄττικαί, χρήσιμοι ἰδίως πρὸς ἐξαγωγήν ἐλαίου, εἰσι σύνθητες μέτριον εἶδος.

«Ἡ ἐλαία δὲν καρποφορεῖ καθ' ἕναστον ἔτος δαψιλῶς. Παρατηρεῖται περιοδικότης τις, καθ' ἣν συνήθως καὶ σχεδὸν ἀνά πᾶν τρίτον ἔτος ἐπέρχεται πολυκαρπία (καλὴ χρονιά), τὰ δύο δὲ ἄλλα ἔτη περὶ ἀλλήλῃ, ὅτε μὲν πολυκαρπία, ὅτε δὲ ὅλως σχεδὸν ἀκαρπία. Εὐτυχῶς ἡ ἀλληλουχία τῶν καλῶν καὶ κακῶν ἐτῶν δὲν εἶνε ἰσόχρονος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς καθέκαστα χώρας αὐτῆς· πλὴν τούτου δὲ ὑπόκειται καὶ εἰς ἐξαιρέσεις. Ἡ συγκομιδὴ τῶν ἐλαίων ἄρχεται ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς πεπάνσεως αὐτῶν, δηλ. ὅταν αὐταὶ ἄρχονται μελανοῦμεναι καὶ πίπτουσαι. Τοῦτο δὲ γίνεται κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ὀκτωβρίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐλαίαι πίπτουσι κατὰ μικρὸν βραδέως ὠριμάζουσαι, καὶ ἡ συγκομιδὴ, ἥτοι ἡ διαλογή καὶ συναγωγή αὐτῶν, ἥτις φιλοπονεῖται συνήθως ὑπὸ γυναικῶν καὶ παιδῶν, διαρκεῖ ἐπὶ μικρὸν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Νοεμβρίου μέχρι τοῦ τέλους Ἰανουαρίου. Σπανίως τινάσσονται ἢ βράδδίζονται οἱ καρποφόροι κλάδοι διὰ βράδων, ὅπως ἐπισπυροῦνται καὶ περατωθῆ ταχέως ὁ τρυγητός· τοῦτο γίνεται μόνον, ὅταν αἱ ἐλαίαι θὰ συλλεγῶσιν ἄωροι. Ὁ χρόνος καθ' ὃν ἡ ἐλαία ἀνθεῖ διαρκεῖ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Μαΐου, δηλ. ἡ κυρία ἀνθησις διαρκεῖ ἀπὸ τῆς 15 ἕως 30 τοῦ ἰδίου μηνός.»

Η ΑΜΠΕΛΟΣ

«Λίαν σημαντικὴ ἐν τῷ ἄττικῷ πεδίῳ εἶνε καὶ ἡ ἀμπελοργία. Ἡ ἄμπελος ὅμως ἐνταῦθα δὲν φυτεύεται ἐπὶ τῶν βράχων καὶ τῶν κλιτύων τῶν ὄρεων, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τοὺς εὐχερῶς ὑδροουμένους τῆς ὑψηλῆς πεδιάδος ἄγρους, εἴς τὰ χθαρμυλὰ μέρη τῶν κοιλάδων καὶ εἰς τὰ ἀλίπεδα, ἐνίοτε δὲ παρὰ τὰ ἄκρα τῶν ἐλαιῶνων ἢ καὶ ὑπ' αὐτὰς τὰς ἐλαίας. Ἡ ἄμπελος ἐνταῦθα οὐδέποτε στηρίζεται ἐπὶ ὑψηλῶν δένδρων, ὅπως ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, οὔτε ἐπὶ πασσάλων, ἀλλ' ἀφίσταται ὅλως νὰ βίπτῃ τοὺς κλάδους αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἀπλοῦται αὐτόθι. Οὕτω διὰ τοῦ πυκνοῦ αὐτῶν φυλλώματος καλύπτουσι αἱ ἄμπελοι ἐντελῶς τὴν ἐπιράνειαν τοῦ ἐδάφους, τὸ δὲ συνεχές, ὠραῖον καὶ ἡδὺ πρᾶσινον τῶν ἀμπελώνων ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν ἀπὸ πόρρωθεν ἐπιαντιθέμενον πρὸς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτον ἐρυθρόφρονον χροιάν τοῦ ἐδάφους.

«Ἡ ἄμπελος φυλλοῦται κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου ἢ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου, τὸ δὲ φύλλωμα αὐτῆς περαμενεῖ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Ὀκτωβρίου. Κλαδεύεται τὸν χειμῶνα, ἀφαιρουμένων ὅλων τῶν κλάδων μέχρι σχεδὸν τοῦ χθαμαλοῦ στελέχους, ἀφαιρούμενον μόνον βραχυτάτου μέρους αὐτοῦ μετ' ὀλίγων κλαδίσκων ὀφθαλμοφόρων.

1. Περί. Α. Mommsen, Mittelzeiten, σ. 3 καὶ 5, καὶ Heldreich Nutzpflanzen Griechenlands, σ. 39.

Μετὰ τὸ κλάδεμα αἱ αὐλακες καὶ οἱ κυματοειδῶς συσσωρευμένοι σωροὶ τοῦ χώματος τῶν ἀμπελώνων ἀρδεύονται δι' ὀλίγου ὕδατος.

«Αἱ ἐργασίαι δὲ αὐταὶ γίνονται κατ' ἀρᾶσειαν τὸν Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον, πάντως ὅμως κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου εἰσι πεπερατωμένοι.

«Ἀνθεῖ δὲ ἡ ἄμπελος κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀπριλίου καὶ τὸ μέσον τοῦ Μαΐου· αἱ δὲ σταφυλαὶ πεπαίνονται ἀνισοχρόνως, κατὰ τὸ εἶδος τῆς σταφυλῆς καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀμπελώου. Αἱ ὡς πρῶτότατα πεπαίνουμεναι σταφυλαὶ εἶνε εἰδός τι λευκῶν μοσχόσμων σταφυλῶν (μοσχάτο πρῶτιμο), αἱ κορινθιακαὶ σταφυλαὶ (σταφίδα), καὶ ἡ σουλτανικὴ σταφυλὴ (βράζακι)· αἱ σταφυλαὶ αὐταὶ ἔρχονται εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τοῦ μέσου ἤδη τοῦ Μαΐου ἢ ἰδίως δὲ πέπανσις αὐτῶν ἄρχεται κατὰ τὸ μέσον ἢ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου. Ὁ τρυγητός συμπίπτει περίπου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Σεπτεμβρίου, κατὰ τὰς θέσεις, μέχρι τοῦ μέσου τοῦ Ὀκτωβρίου. Κατὰ δὲ τὴν γνώμην τῶν ἐνταῦθα ἀμπελοφυτῶν ὠφελεῖ τὰ μέγιστα τὰς σταφυλάς βροχὴ πρὸ τοῦ τρυγητοῦ ἰκανή, διότι τότε αἱ σταφυλαὶ διογκοῦνται καὶ γίνονται πολυχυμότεραι.

«Πολλὰ εἶδη σταφυλῶν ἀναλίσκονται μόνον πρὸς οἶνοποιάν, ἀλλὰ μόνον ὡς τροφή καὶ δώρα. Ἐν ὅλῳ δὲ ἐν τῇ Ἀττικῇ φύονται ὑπὲρ τὰ 40 κυριώτερα εἶδη σταφυλῶν, ἅτινα δὲν εἶνε ἐνταῦθα ὁ κατάλληλος τόπος· ν' ἀπαριθμησώμεν καὶ περιγράψωμεν.

«Ἡ οἶνοποιία ἐνταῦθα πρὸ τινῶν ἐτῶν προῦδουσε σημαντικῶς. Καὶ ἐξάγεται μὲν πάντοτε ὁ λευκὸς ἄττικὸς οἶνος, ὁ μιγνύμενος μετὰ ῥητίνης ἐκ τῆς χαλεπίου πίτυρος καὶ παρέχει τὸ εὐχερηστότερον εἶδος παρὰ τῷ λαῷ, τὸν ῥητινίτην, ἀλλὰ παρασκευάζονται σήμερον καὶ ἐξαιρετὰ εἶδη λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ οἴνου κατ' εὐρωπαϊκὴν μέθοδον ἄνευ ῥητίνης. Τὰ καλλίτερα εἶδη τούτων εἰσὶν ὁ «οἶνος τῆς Κηφισίας», ὁ «τοῦ Φαλήρου» καὶ ὁ «τοῦ Πάρνηθος» (Côtes de Parnès)».

«Νεωρὶ εἰσήχθη καὶ ἡ θεραπεία τῆς σταφίδος ἐν Ἀττικῇ, μέχρι δὲ τοῦ 1872 κατεῖχοντο ὑπ' αὐτῆς 407 στρέμματα. (Ἴδε κατωτέρω στατιστικὰς σημειώσεις).

*Ἐπειτα συνέχεται.

«Ὁ στρατηγὸς Βρασίδης συνέλαβέ ποτε ποντικόν. Ὁ ποντικὸς ἐδάγκασε τοῦ ἐχθροῦ του τὴν χεῖρα, ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ τὸν ἀφήσῃ εἰπών: «Δὲν ὑπάρχει ζῶον, μηδὲ τοῦ μικροτάτου ἐξαιρουμένου, μὴ δυνάμενον νὰ σωθῆ, ἐὰν ἀποφασίσῃ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν του.»

1. Τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι· πρὸλ. Πλούταρχ. Symp. Quaest. 3. (3) Bachelz, die H. u. r. Realien, I. Τόμ. II. Mép. Die Drei Nitureiche nach Homer, σ. 265.) — Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πίτυς καὶ πεύκη ἦσαν ἀφιερωμέναι τῷ Βίχῳ.

2. Περὶ ἀμπέλου, ἀμπελοργίας κ.λ. πρὸλ. Heldreich Nutzpfl. Griechenlands, σ. 14 καὶ Α. Mommsen ἴδ. ἀνωτ.